

מתורתו של צדיק אביר יעקב

משנתו של מרן רבי יעקב אביחצירא זי"ע על דרך הפשט
לקט דרושים ומאמרים, בביאור פשט מצוות התורה וענייני עבודת השי"ת
שנלקטו מכל ספריו הק'

בס"ד, פר' בראשית תשפ"ו

בית יעקב

עקר הבריאה - הכרת אלהות ה' וקבלת מלכותו
בראשית ברא אלקים (א א)

תכלית התורה ללמד לישראל דרכי השלימות

רצה הקדוש ברוך הוא להורות לעמו ישראל על חובת עבודתם
אותו, ולכן נתן להם תורה תמימה זכה וברורה, אשר ממנה ילמדו
את כל הנדרש מהם, ואת דרכי עבודתם להשלמת פעלתם.

רמזי שם אלהים בפתיחת התורה

וכתב רבנו זי"ע א (שערי תשובה, ד"ה כל העולם) שמשמע זה כבר
בתחלת התורה, המספרת על תחלת דברי ימי עולם, נרמז עקר
תכליתו, במה שבספור מעשה בראשית, נכתב רק שם 'אלקים',
ולא כל שם אחר משמות הקדש. כי הנה באור שם זה הוא: אדון,
שליט, אלוה ודין, העושה דין בכל העובר על דבריו. ומכאן
יש ללמד, שרצון הבורא יתברך בבריאת העולם הוא שעל ידי
הבריאה יהיה למלך על הברואים, ויכירו בראוי שהוא אחד ואין
זולתו, ויקבלו את על מלכותו עליהם בלבב שלם, וכן יעבדהו
ויקימו את כל מצוותיו.

עוד יש לראות, כי שם 'אלקים' מוזכר במעשה בראשית ל"ב (32)
פעמים, וזהו רמז שחובה זו היא מחובות הלבבות, כי חבי האדם
לדעת ולהשיב אל לבו ידיעה נחוצה זו בהכרח מחלטה, ולהבין
כי הקדוש ברוך הוא בראו רק כדי שיכיר אלהותו ויקים גזרותיו.
לענין חשוב זה, יש למצא כמה רמזים נוספים. ראשית, שם
'אלקים' עצמו הוא ראשי תבות 'אדון יחיד מלך לעולם', הרי
כאן במלים קצרות כמה מיסודות הדת, שהקדוש ברוך הוא אדון
ומושל, יחיד בעולמו, ומלכותו בכל משלה לעולם ועד.

טעמי עשרת המאמרות הנוכרים במעשה בראשית

רמז נוסף יש כאן, על פי דברי המשנה הידועים (אבות פ"ה ט"א)
בעשרה מאמרות נברא העולם. פרוש, במעשה בראשית נאמרה
תשע פעמים תבת 'ויאמר', ובראשית' גם הוא מאמר, הרי עשרה
מאמרות. ותבת 'אמר', עולה בגימטריא 'מלך העולם' (241), לומר
שעקר מטרת האמירה והבריאה היא שעל ידי כך ידעו הבריות כי
ה' יתברך הוא מלך העולם.

זאת ועוד, תבת 'אמר' היא ראשי תבות 'אור מים רקיע', שהם
ראשוני הברואים ויסודות העולם, וכל אחד מהם רומז גם הוא
על מלכות ה' בעולם. כי 'האור' ראשי תבות 'הוא ראשון והוא
אחרון', 'מים' ראשי תבות 'מלך מלך', ו'רקיע' ראשי תבות
'רצונו יתברך קבלת על'. נמצא לפי זה, שכל בראי העולם המה
מעידים על רצון הבורא בבריאתם, שיקבלו כלם על מלכותו
עליהם ברוון.

תקנת הזכרת אלוהות ומלכות בברכות

ועל פי זה מובנת מאד תקנת חכמינו זכרונם לברכה מסדרי
הברכות, שסדרו לומר בכל ברכה את השבח 'אלהינו מלך העולם'.
כי מכיון שתכלית הבריאה היא שיכירו הברואים כי אלהי ישראל
הוא מלך העולם, יש להזכיר זאת בכל עת ובכל שעה, למען
לא ימוש הדבר מפיהם ומפי זרעם עד עולם, ויקבלו על מלכותו
תמיד.

יראת יעקב

הנשמה באה לעולם כדי לקבל את השכר בדין

בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ. והארץ היתה תהו ובהו וגו'.
ויאמר אלקים יהי אור ויהי אור. וירא אלקים את האור כי טוב וגו'. ויקרא
אלקים לאור יום ולחשך קרא לילה ויהי ערב ויהי בקר יום אחד (א א-ה).

אפשר לרמז במה שאמרנו רבותינו זכרונם לברכה (מגיד משיבים בפרשתן) דעקור
ביאת הנשמה לזה העולם משום שהיא דומה לבת בוגרת בבית אביה ובושה
מלאכל, ולפיכך באה לזה העולם כדי שתסגל מצות ומעשים טובים, וממילא
כשתחזור אינה בושה מלאכל, כי למעשה ידעה היא אוכלת. והנה הנשמה כך
חפצה ורצונה בבואה לזה העולם כי אם לעסק בתורה ובמעשים טובים, אבל
הגוף כיון שבא מחסר קרוץ מתאוה כי אם בתאוות העולם הזה, ובפרט דמשיעת
יצאתו לפתח חטאת רבץ (להלן ד ז), נכנס בו יצר הרע, ומצא מין את מינו ונעור.
והקדוש ברוך הוא ברא יצר הרע וברא לו תבלין שלו, הם התורה ויצר הטוב,
ועוד הנשמה מסייעתו, וגדול מכלם הוא הקדוש ברוך הוא, כשרואה האדם
שומע לעצת יצר הטוב, הוא עוזר האדם ומגבירו על יצר הרע, וכמו שאמר
דוד המלך עליו השלום (תהלים לו לב-לג) 'צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו, ה' לא
יעזבנו בידו', 'צופה רשע הוא יצר הרע לאדם צדיק, ומבקש להמיתו', ה' לא
יעזבנו בידו', דהינו הקדוש ברוך הוא עוזרו. וכשזוכה האדם ועושה רצון יוצרו,
נשמתו הולכת להשתעשע בגן אלקים מנוחה ונחלה שאין לה הפסק:

גם הגוף יקבל את שכרו בתחיית המתים

והנה, בהתבונן בדבר, כי איך כל מעלת הנשמה והגדלה שהיא זוכה לה הכל
נעשה על ידי הגוף, ובאותו עולם הנשמה היא שמתענגת כל אותו התענוג,
והגוף משלך בקבר לחזר רמה וגוש עפר, והיכן כל מה שטרח ויגע. אמנם גם
הוא שכרו אתו, דיוכה לקום בתחית המתים וישאר קים, וקדוש יאמר לו, והוי
כנשמה ממשי:

הגוף רודף אחר הבלי העולם והנשמה מתאוה לתורה

ונבוא לבאור הפסוקים. בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ, הם
הנשמה והגוף, כמו שדרשו רבותינו זכרונם לברכה (סנהדרין צא-)
'יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו' (תהלים נ ד). והארץ שהוא הגוף תהו ובהו, דהינו
שהגוף אינו הולך כי אם אחרי הבלי העולם שהם תהו ובהו. וחשך על פני תהום,
דרשו רבותינו זכרונם לברכה (זהר ח"ג רעט) תהום אותיות 'המות'. ולפי דרכנו
ניחא, דהינו כיון שהגוף רודף הבלי העולם, השטן מעלים ומחשיך ממנו יום
המיתה. ודוח אלקים מרחפת על פני המים, דהינו הנשמה מתאוה ומרחפת על
המים, היא התורה הנקראת מים:

יצר הטוב נקרא 'אור' ויצר הרע נקרא 'חושך'

ויאמר אלקים יהי אור, הוא יצר הטוב, לפי שיצר הרע נקרא 'חושך', כמו
שנאמר וחשך על פני תהום, והוא שראוי להקרא 'חושך', לפי שמתעה בני אדם
להדיחם במקום חשך וצלמות היא גיהנם. ויצר הטוב נקרא 'אור' לפי שמונה
לבני אדם דרך טובה וישרה כדי להנחילם עולם הבא שכלו אור. ואם האדם
כשבא לו יצר הטוב, נשמע לו ונראית בו הארתו, וזהו ויהי אור דהינו שגיה
האור שהוא יצר הטוב באדם ושמע לו, אז בראות השם יתברך שהאדם שומע
ליצר הטוב, הוא בכבודו ובעצמו נתוסף על יצר הטוב ועוזר את האדם ומרחיק
ממנו יצר הרע. וזהו וירא אלקים את האור שהוא יצר הטוב כי טוב, דהינו
נראית טובתו בזה האדם ששמע לו. ויבדל אלקים בין האור ובין החשך, מפרש
האדם מן החשך שהוא יצר הרע, ומדביקו באור שהוא יצר הטוב. ויקרא אלקים
לאור יום, דהינו, מי שנבדק ביצר הטוב הנקרא אור, יורש גן עדן הנקרא יום,
ומי שנבדק ביצר הרע הנקרא חושך, יורש גיהנם הנקרא לילה: (פירוש חותם)

באור יעקב

מלאו את הארץ וכבשה ורדו בדגת הים

הסמוכה שיפא, הרחוקה מריסאני אך מהלך שתי שעות ברגל, שם ישב במנוחה על התורה ועל העבודה, וירביץ תורה בתלמידים, תלמידי רבי יעקב, כדי לגדלם ולהדריכם בלמוד הגפ"ת, ורבנו האביר יעקב נתן לו את הסכמתו לכך.

גם בשבתו בעירה שיפא היה רבי מרדכי בן שמואל מעריץ את מרן האביר יעקב זיע"א, והקשרים ביניהם היו הדוקים, עד שגם היה דואג לו. בין העירה ריסאני לעירה שיפא ירם נהר איתן, בכל ערב שבת לאחר שרבי מרדכי גמר לקרא שנים מקרא ואחד תרגום, היה הולך לשפת הנהר, ובכדיו שני סלים ריקים ופתיתי לחם.

בהגיעו לנהר היה משליך את פתיתי הלחם, ומיד היו מתקבצים אליו מאות דגים, מהם רבים שהיו קופצים הישר לתוך ידיו הקדושות. לא רק דגים גדולים היו מתקבצים אליו כדי שיימשה אותם מהנהר, אלא גם דגים קטנים בכל הגדלים היו מתקבצים למאות בסמוך לרבי מרדכי ולתוך ידיו, כדי שייכניס אותם בסליו וישתמש בהם לכבוד שבת קדש. אלא שרבי מרדכי היה מושה מן הנהר רק את הדגים השונים והמבחרים ביותר, ומכניסם לתוך הסלים, ואלו את הדגים הקטנים שהיו קופצים לתוך ידיו כדי שייקחם היה דוחה מלפניו ואומר להם: "לכו לכם לשלום, עד אשר תגדלו ותהיו ראויים לעלות על שלחן מלכים", מאן מלכי רבנן. סל אחד של דגים היה עבירו, ואת הסל השני היה שולח למרן רבנו האביר יעקב זיע"א כדי שיענג בדגים שבו את השבת. לא היה זה מעשה דגים פשוט, אלא מעשה שמימי שנלוו אליו כונות נסתרות של רבי מרדכי ושל רבי יעקב, שהיו מתקנים באכילתם זו את הנשמות שנתגלגלו באותם הדגים.

נודע למשוב ומפרסם בגדל קדשתו חכמתו ויראתו בכל ערי המערב היה המקביל רבי מרדכי בן שמואל זיע"א. ואולם, כל מעלותיו לא עמדו לו לעזרתו, כאשר ביום מן הימים, קפצה עליו חמתו של מושל אלגיר, זאת בעקבות עלילות רשע אשר העלילו עליו הגויים בפני המושל. הסכנה מפני חמת המושל היתה גדולה וחמורה, ובשל כך נאלץ היה רבי מרדכי זיע"א להמלט מעירו בה התגורר, ולכתת את רגליו מעיר לעיר ומכפר לכפר.

לאחר נדודים רבים הגיע רבי מרדכי בן שמואל זיע"א לעירה ריסאני - תאפיללת, שם פגש את הר"ק רבנו האביר יעקב זיע"א, שהיה אז נער צעיר בן שש עשרה שנה. רבי מרדכי בן שמואל בא בדברים עם רבנו זיע"א, קשה גם משוחחים בדברי תורה, ולא ארכו הימים, ורבי מרדכי הבין כי למרות גילו הצעיר של הנער הזה, הרי שלפניו נצב תלמיד חכם מכלל החובק זרועות עולם, ההונה בתורה יומם ולילה ללא לאות.

רבנו זיע"א היה אמנם אז עדין נער צעיר בגיל שש עשרה שנים בלבד, אבל כבר בגיל צעיר שכזה העמים על עצמו את על הצבור לעזר ולסייע לכלם בענינים שונים כפי שנהג מאז עמדו על דעתו. ואולם יחד עם זה, למרות עלי הצבור והיחיד אשר עלו והשתדלו על צוארו של רבנו זיע"א כבר בגיל צעיר זה, לא הפסיק לרנע אחד מעבודתו הרוחנית, ובכל עת ושעה התמיד ללמוד וללמד ולעבד את השי"ת, אם בלמוד התורה ואם בעבודה שבלב זו תפלה, מתוך קדשה וטהרה ברתת באימה וביזע, כאחד משרפי קדש ראשונים כמלאכים.

משהכיר רבי מרדכי בן שמואל את רבנו האביר יעקב זיע"א יותר ויותר לפני ולפנים, בקש רבי מרדכי מרבנו רשות לעבר להתגורר בעירה

קדושת יעקב

ליצר הרע יש שבע שמות וכנגדם יש לו שבעה כוחות

כי שבעתים יקם קין ולמך שבעים ושבעה (ד כד).

אפשר לרמוז, ליצר הרע מצינו (סוכה נב) שנקראו לו שבעה שמות, רע, ערל, טמא, צפוני, אבן, מכשול, שונא. והנה השבעה שמות האלה שיש ליצר הרע הם מודים שיש לו שבעה כוחות, דאף על פי שמכניעו האדם מצד אחד קם עליו מצד אחר בכת אחר, עד ששבעה עדיין יעברו עליה. ונראה לפי עניות דעתי, שהיו שמונה שאלמה המלך עליו השלום (משלי כד טז) 'כי שבע יפל צדיק וקם ורשע יפל באחת, ויש לדקדק דלמה נקט כי אם שבע פעמים דוקא, אלא לרמוז על השבעה כוחות שיש ליצר הרע, שבכלם בא עליהם לצדיק ואינו יכול לו, והרשע, בכת אחד מפילו, ולפיכך אמר 'שבע יפל צדיק וקם ורשע יפל באחת:

בתורה יש שבעה כוחות כנגדם ועוד שבעים כנגד שבעים פנים

והנה התורה היא המתשת כחו של יצר הרע ומפלת אותו ארצה, וכל כחות אלה של יצר הרע יש בתורה כחות כנגדם המתשת אותם. כנגד הכח הנקרא 'רע' התורה נקראת 'טוב', שנאמר (שם ד ב) 'כי לקח טוב' וכן כח הנקרא 'ערל' התורה נקראת 'מילה', שנאמר (דברים י ט) 'ומלתם את ערלת לבבכם', ומילת ערלת הלב היא בתורה. וכנגד כח הנקרא 'טמא' התורה נקראת 'טהרה', שנאמר (תהלים יט י)

'יראת ה' טהרה'. וכנגד הכח הנקרא 'צפוני' גם התורה נקראת מצפון ומטמון, שנאמר (שם קט יא) 'בלבי צפנתי אמרתך', ונאמר (משלי ב ד) 'כמטמונים תחפשנה'. וכנגד הכח הנקרא 'אבן' גם התורה נקראת 'אבן', שנאמר (שמות לא יח) 'לחת אבן', ועוד, נקראת 'מים', שנאמר (ישעיה נה א) 'הוי כל צמא לכו למים, והמים שוחקים האבנים. וכנגד הכח הנקרא 'מכשול' התורה נקראת 'ישרה', שנאמר (תהלים יט ט) 'פקודי ה' ישרים משמחי לב', ונקראת 'שלום' שנאמר (שם כט יא) 'ה' עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום'. וכנגד הכח הנקרא 'שונא' התורה נקראת 'אהובה'. נמצא, הכחות שיש ליצר הרע, כנגדם יש כחות לתורה שבהם נכנע. ועוד, התורה נדרשת על שבעים פנים, וכל פן נקרא כח ומכניע יצר הרע, נמצא, אם יצר הרע יש לו שבעה כחות, האדם העוסק בתורה יש לו שבעה ושבעים כח, ולפיכך התורה נקראת 'עז' (שם) גימטריא שבעה ושבעים כח:

וזהו כונת הפסוק, האדם הזה שזכה בשתי תורות ומודה ומשבח להקדוש ברוך הוא שנצח להיצר הרע וזכה בתורה לשמה, בא לומר שאל יקשה בעיניך, שהרי יצר הרע יש לו שבעה כחות, ואם נצחו אדם בכת אחד עדין יקום עליו בששה כחות, לזה אמר כי שבעתים יקם קין שהוא יצר הרע קנא דמסאבותא, ולמך שהוא מלך, שזכה לשתי תורות, יש לו שבעים ושבעה כחות כדכתבנו: (פיתוחי חותם)